

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Magické myšlení jako transkulturní fenomén

Bakalářská práce

Autor: Denisa Sodomková Mynářová, DiS.

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petr Mikoška, Ph.D., Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Petr Macek, PhD.

Zadání bakalářské práce

Autor: Denisa Sodomková-Mynářová, DiS.

Studium: P14K0116

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Magické myšlení jako transkulturní fenomén**

Název bakalářské práce AJ: Magical thinking as a transcultural phenomenon

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce s názvem "Magické myšlení jako transkulturní fenomén" se bude zabývat zkoumáním univerzálně přítomných prvků napříč vybranými kulturami. Tato ryze teoretická práce je postavena především na studiu kulturně antropologické, psychologické a filosofické literatury.

Kahneman, D. Myšlení rychlé a pomalé. Jan Melvil Publishing 2012 Langmeier, J., Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada 2006 Plháková, A. Dějiny psychologie. Praha: Grada 2006 Jelínek, M. Poznej sám sebe. Praha: Eminent 2006 Budil, I., Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Triton 1998 Frazer, J. G., Zlatá ratolest. Praha: Odeon 1977 Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Portál 2006 Turner, V. Průběh rituálu. Computer Press 2004 Jung, C.G. Archetypy a nevědomí. Brno: nakladatelství Tomáše Janečka 1998 Sokolíčková, Z., Výzvy pro transkulturní komunikaci. Ostrava: Moravapress 2004

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petr Mikoška, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14. 6. 2018

Denisa Sodomková Mynářová, DiS.

Poděkování

Děkuji celé rodině za trpělivost a podporu. Dále Božence se Zuzkou za obrovskou technickou pomoc. V neposlední řadě Mgr. et Mgr. Petru Mikoškovi, Ph.D, Ph.D. za odborné vedení práce a lidský přístup.

Anotace

SODOMKOVÁ MYNÁŘOVÁ Denisa. Magické myšlení jako transkulturní fenomén. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 48 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá magickým myšlením jako transkulturním fenoménem. Na toto téma pohlíží především z pohledu antropologie a psychologie. Chování lidí na celém světě je ovlivněno kulturním prostředím, ve kterém žijí. Důležitou roli v magickém myšlení mají psychické procesy, které se dějí v myslích lidí. Cílem práce je zjištění, zda již bylo v západním světě magické myšlení zcela nahrazeno racionálním uvažováním, či se jedná o transkulturní fenomén a můžeme se s ním setkat u lidí všech kulturních oblastí světa.

Klíčová slova:

magické myšlení, myšlení, transkulturní fenomén, antropologie, psychologie, psychiatrie, beletrie, kulturní prostředí, racionální myšlení, kultura, procesy

Annotation

SODOMKOVÁ MYNÁŘOVÁ, Denisa. Magical thinking as transcultural phenomenon Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 48 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with magical thinking as a transcultural phenomenon. It considers this topic primarily from the point of view of anthropology and psychology. The behavior of people around the world is influenced by the cultural environment in which they live. Psychic processes that occur in the minds of men have important role in magical thinking. The aim of the thesis is to find out whether in the Western world magical thinking has been replaced by rational thinking or whether it is a transcultural phenomenon and can be met with people in all cultural areas of the world.

Keywords:

magical thinking, thinking, transcultural phenomenon, anthropology, psychology, psychiatry, fiction, cultural environment, rational thinking, culture, processes

Obsah

ÚVOD.....	9
1 MAGICKÉ MYŠLENÍ	12
2 MAGICKÉ MYŠLENÍ Z POHLEDU NEUROBIOLOGIE	14
2.1 Kulturní mozek	14
2.2 Citový mozek.....	16
3 POHLED DO HISTORIE	17
4 CITOVÝ MOZEK DNES	20
5 MAGICKÉ MYŠLENÍ V DĚTSTVÍ.....	21
6 MAGICKÉ MYŠLENÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE.....	22
6.1 Analytická psychologie	22
6.2 Transpersonální psychologie	24
6.3 Kognitivní psychologie	25
7 MAGICKÉ MYŠLENÍ Z POHLEDU KULTURNÍ ANTROPOLOGIE.....	29
8 MAGICKÉ MYŠLENÍ Z POHLEDU PSYCHIATRIE.....	34
9 ZISK Z MAGICKÉHO MYŠLENÍ	36
10 MAGICKÉ MYŠLENÍ V BELETRII	37
11 VZTAH MAGICKÉHO MYŠLENÍ A VĚDY	40

ZÁVĚR	42
SEZNAM ZDROJŮ	45
Seznam literatury.....	45
Internetové zdroje	48

Úvod

Definovat, co je magické myšlení, není snadné. Autority rozličných oborů nabízejí definice, které se od sebe často liší, proto považuji za důležité podívat se na toto téma z vícero pohledů.

Pokud se chceme zabývat myšlením, musíme se nejdříve zmínit o jeho původci, o lidském mozku. Základní anatomie lidského mozku je více méně daná, z toho bychom mohli usuzovat, že i myšlení lidí na celém světě bude stejné. To ale vyvrací kulturní neurověda, která zdůrazňuje plasticitu lidského mozku. To znamená, že je mozek ovlivněn nejen geneticky, ale také informacemi přicházejícími z okolního světa. Těmi jsou především kulturní vlivy. Stejně to je s emocemi. Genetické předpoklady k tomu, abychom cítili, máme vrozené. I přesto však lidé nemají ve stejných emočních situacích stejné reakce, protože emoce jsou zažívány v různém kulturním prostředí. Magické myšlení se pojí s iracionálním vnímáním světa, se kterým jsou city úzce spjaty.

Potřebujeme v naší západní společnosti city a tím potažmo magické myšlení? To je jedna z otázek, na kterou se budu snažit v mé práci odpovědět. Při pohledu do historie bychom mohli říci, že se naše myšlení vyvíjí od intuitivního k racionálnímu. Euroamerická společnost má základy ve starořeckém racionálním vnímání světa. V té době došlo k velkému zvratu v myšlení člověka. Od obrazného mytického myšlení se přesunulo k pojmovému teoretickému myšlení. Důraz na racionalitu pokračoval dál v sedmnáctém století, kdy došlo k rozvoji přírodních věd. Descartes byl přesvědčen o tom, že racionalita je nástrojem dokonalého poznání. Devatenácté století je spjato s vědeckým myšlením, o kterém si lidé mysleli, že zcela nahradí iracionální myšlení a povede k neustálému pokroku. Západní společnost věřila ve svou neomylnost a snažila se šířit vlastní vědecký obraz světa, který spolu se svými kulturními kódy vnucovala ostatním. Nesmíme ale zapomínat na to, že rozdělení historie na starověk, středověk a novověk je vlastní pouze evropské civilizaci. Zbytek světa takto neuvažuje. V době průmyslové revoluce přestal západní svět rozumět lidem, kteří neuvažovali stejně vědecky jako on. Magické myšlení přisuzoval pouze primitivům, nebo ho vnímal jako zákonitou fází kognitivního vývoje dítěte.

Protože je magické myšlení spojováno s vnitřními pocity člověka, věnuji velkou kapitolu své práce psychologii. Nejprve na něho nahlížím z pohledu analytické psychologie.

Její představitel Carl Gustav Jung přichází s tvrzením, že se magické myšlení pojí s fantazií, vnitřním životem a sny, a vyjadřuje tak prastav lidské mysli. Pokud bychom se magického myšlení vzdali, tak se velmi ochudíme a půjdeme jen jednostrannou cestou rozumu. K odkazu Carla Gustava Junga se hlásí psychiatr Stanislav Grof. Ten se zabývá transpersonální psychologií, které je věnována následující kapitola. Skrze změnu stavu vědomí můžeme zjistit, že všechno na světě je spojeno se vším a má společný smysl. Změněného stavu vědomí dosahuje Stanislav Grof pomocí psychedelik, díky kterým se snaží dostat do nevědomí a nevědomé obrazy dostat do vědomí.

Abych nestraničila pouze psychologiím, které vidí magické myšlení pozitivně, zařadila jsem do další kapitoly pohled kognitivní psychologie. Ta hlavně zpočátku vycházela z předpokladu, že lidé myslí a jednají racionálně. Pokud dojde k tomu, že preferují magické myšlení před racionálním, jde o zkreslené pohledy rozhodovacího procesu. V této práci popisují, co všechno může oslabit naše racionální uvažování. Podle kognitivní psychologie není chybou, když myslíme magicky. To se totiž může pozitivně projevit například v umění. Chybou by ale bylo si to neuvědomit.

Magickému myšlení se dále věnuji z pohledu kulturní antropologie a to proto, že magie a magické myšlení bylo po dlouhou dobu jejím hlavním předmětem zkoumání. Hledám zde odpověď na otázku, jestli lidé na celém světě uvažují přibližně stejným způsobem, nebo jestli existují kulturně specifické způsoby myšlení. Podle evolucionistů včele s Jamesem Frazerem byla magie první fází kulturní evoluce lidstva. Protože ale docházelo k postupnému vývoji lidského poznání, byla nahrazena náboženstvím a později vědou. To by znamenalo, že v dnešním vědeckém světě již není pro magické myšlení místo, a že magicky uvažují jen přírodní společnosti. Na obě domněnky se snažím v mé práci najít odpovědi tím, že se na ně dívám z pohledu antropologických škol následujících po evolucionistech.

Zda je magické myšlení pouze součástí onemocnění, zjišťuji v kapitole věnované psychiatrii. Opět nesmíme zapomínat na kulturní podtext. To, co je v naší euroamerické společnosti bráno jako nemoc, může znamenat u jiné společnosti zvláštnost v kladném smyslu.

V dnešní době dochází k velkému zájmu o esoterické nauky, od horoskopů počínaje přes výklad karet až po rychlokurzy slibující po jejich absolvování přívál peněz a štěstí. V kapitole Zisk z magického myšlení popisují, jak se dají na lidech, kteří v životě tápou

a hledají, jak být spokojení, lehce vydělat peníze. Prodej velkého množství beletristických knih zaobírajících se tímto tématem napovídá, že aktivně magicky smýšlejících lidí není málo. Slouží tedy dnes magické myšlení jen jako nástroj, díky kterému podnikaví jedinci oberou o peníze důvěřivce, kterým naslibují rychlé uspokojení jejich často povrchních přání? Nebo hraje v našem životě pozitivní roli v podobě pasivně magického myšlení, které si sami ani neuvědomujeme, ale pomáhá nám se smysluplně orientovat ve světě? To by znamenalo, že vědecké, racionální uvažování a magické myšlení nelze stavět do protikladu, jedná se o dva různé způsoby, jakými poznáváme svět.

1 Magické myšlení

Magické myšlení je definováno z pohledů autorit rozličných oborů. Tyto definice se od sebe často liší. Někteří autoři vidí magické myšlení pouze jako součást vývojové fáze u předškolních dětí. Další ho vidí jako projev či doprovod psychických poruch a onemocnění. Jiní přisuzují magické myšlení přírodním národům. V čem se naopak všechny tyto pohledy na magické myšlení shodují, je názor, že magické myšlení je založené na víře ve všemohoucnost lidské myšlenky. Člověk tak očekává, že se magické působení projeví v realitě. Magické myšlení ale nemusí být pouze vědomé, může být i pasivní. To znamená, že si ho nemusíme uvědomovat. „*Při definování magického musíme brát do úvahy kulturní kontext, a také individuální charakteristiky jedinců, jejichž představy zkoumáme.*“¹

V psychologickém slovníku Pavla a Heleny Hartlových je magické myšlení popsáno jako myšlení archaické, nejčastěji se vyskytující u dětí a primitivních etnických skupin, je založené na fantazii a víře v nereálné možnosti. Projevuje se vírou v zázračné léčitele, amulety, fetiše, maskoty, talismany a přetrvává v pověrách a snářích.²

Podobnou definici magického myšlení nalezneme v Malé encyklopedii současné psychologie. Podle ní je magické myšlení charakteristické „pro myšlení dětí a primitivů“. Proti primitivům ale dítě z civilizovaného světa získává systémy hotových poznatků v průběhu záměrné výchovy a vyučování.

Při magickém myšlení nedominují ve vědomí kauzální vztahy, ale spíše afektivní vztahy. Důležitou roli tedy hrají emoce. Jako příklad je zde uváděn strach z bouřky. Díky magickému myšlení můžeme chápat bouřku jako projev zloby bohů nebo démonů. Až teprve s rozvojem poznání začínáme chápat logické kauzální souvislosti.³

Je zajímavé, že autor Malé encyklopedie současné psychologie Milan Nakonečný ve své jiné knize Lexikon magie mluví pejorativně o „primitivních“ už pouze ve spojení s uvažováním evolucionistického antropologa J. Frazera a L. Lévy Bruhla. Nakonečný v Lexikonu magie vysvětluje, že magické myšlení je nutné chápat z dvojího hlediska. Za prvé

¹ JEROTIJEVIĆ, D. Magické zákutia: metodologické problémy při výskume magických představ a praktik. Bratislava: Katedra sociologie FSS MU 2/2013, s. 28.

² Srov. HARTL P., HARTLOVÁ H. Psychologický slovník. Praha: Portál 2009, s. 334.

³ Srov. NAKONEČNÝ M., HYHLÍK F. Malá encyklopedie současné psychologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1973, s. 90.

jako historický jev: jedná se o myšlení člověka v jeho rané etapě vývoje. Podle autora nebyl takový člověk zdaleka jen lidským primitivem, ale jedincem, který žil v dokonalé harmonii s přírodou. To podle Nakonečného znamená, že je magické myšlení vrozené a je pozůstatkem původních forem myšlení. Za druhé autor představuje magické myšlení jako nástroj poznávání, jehož předmětem je magická skutečnost. Jde o skutečnost, kterou nemůžeme poznat konvenčními smysly. Magické myšlení se opírá o obrazy a mýty, objevuje se i v myšlení dětí, básníků, schizofreniků a může se manifestovat v obsahu některých snů. Podle Nakonečného vyjadřuje prastav lidské mysli.⁴ Nakonečný zmiňuje také hermetický aspekt magického myšlení. Věci prý mají ve vztahu k lidem určité skryté funkce. To, jak na člověka působí, poznáme podle jejich vzhledu. Využití můžeme nalézt v hermetickém lékařství⁵: vlašský ořech připomíná lidský mozek, a když ho sníme, mozek nám bude lépe fungovat.

⁴ NAKONEČNÝ M. Lexikon magie. Praha: Argo 2009, s. 225 - 226.

⁵ Srov. Tamtéž s. 226.

zkušenost a kulturní vlivy. Zajímavý byl např. výzkum mozku portugalských žen.¹¹ Na jedné straně těch, které uměly číst a psát, na druhé straně stály jejich biologické příbuzné, které byly analfabetické. Výsledkem byla odlišná stavba a funkce jejich mozků.¹² Kulturní působení, v tomto případě konkrétně učení, dokázalo ovlivnit synapse v mozku.

František Koukolík uvádí také další příklad, který se týká vnímání jáství neboli sebeuvědomování se. Jáství mají v celém rozsahu vyvinuto zdraví lidé od 3-4 let věku. Vzhledem k tomu, že všichni lidé mají stejné vývojové kořeny, bychom předpokládali, že i vnímání jáství bude u všech lidí na celém světě stejné. Experimenty však prokázaly, že naše sebeuvědomování ovlivňují kulturní vlivy. Zjednodušeně řečeno: lidé na západě chápou jáství jako osobní identitu. Oproti tomu lidé z Východu ho chápou ve smyslu vztahu k druhým lidem. Během jednoho experimentu zaměřeného na jáství¹³ se Euroameričané soustředili na osobní zkušenosti, vyprávěli o osobně významných okamžicích. Naproti tomu Číňané se soustředili více na sociální interakce a činy druhých lidí.¹⁴ Studie tak prokázaly kulturní ovlivnění stavby a činnosti mozku.

¹¹ Srov. Tamtéž s. 73.

¹² Srov. Tamtéž s. 73.

¹³ Srov. Tamtéž s. 216.

¹⁴ Srov. Tamtéž s. 217.

novými a novými sekvencemi. Člověk pouze pasivně přijímá velké množství televizních obrazů, které si nemusí zapamatovat, nepotřebuje u nich přemýšlet, ani dokončovat myšlenku.

se vším a má společný smysl.⁴²

⁴² Srov. NAKONEČNÝ M. Lexikon magie. Praha: Argo 2009, s. 405 - 406.

ve svém

